

BELTRAN DE ETXAUZ-en 1584ko GUTUNA

Egunotan, Sokoako erretor eta euskal-idazle andi izan dan Peru Larzabal zanaren illeta-meza izan dala-ta, entzun eta irakurri dogu, Baionako apezpiku jaunak, jaiotzaz Euskal-erritik urrunekoa dan arren, euskera ikasi dauala eta euskeraz itz egiteko gai dala, illeta aretan egin eban lez.

Egia esan, Baionako gotzain-aulkian izan da eteizgizonik, euskera gotzain eginda gero ikasi bear izan ez ebanik. Asko izan dira euskaldunak ango gotzainiak, eta amaren altzoan ikasita jakin eban euskeraz egiten. Olakoxea dogu bat, amaseigarren gizaldian jaio eta 1598ko urtea ezkeron 1618ra artean Baionako gotzain, apezpiku izana, Bertran edo Beltran Etxauzekoa, Baigorriko semea, ango Etxauztarren jauregian 1556 edo 57n jaioa. Amaseigarren gizaldi orren barruan bertan, beste gotzain euskaldun bi ezagutzen ditugu Baionan: Lahet edo Lehet abizenekoa, 1504tik 1507ra, eta Joannes Sossiondo, 1567tik 1579ra.

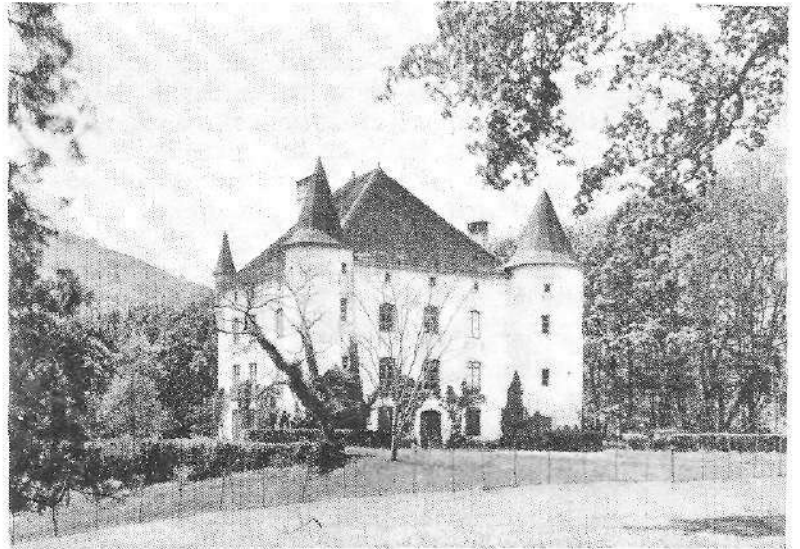
Gure Beltran Etxauzkoaren izena eta euskalduntasuna ez da aitzuko Axularren *Gero* euskerazko liburuaren ospeak euskaldunen gomutan bizirik iraungo dauan artean. *Gero* irakurri dauanak badaki nori eskifii eutsan Sarako erretor andiak bere liburu ori eta zein gora jasoten dauan bere gotzain izan eban Etxauztarren euskalduntasuna eta euskaldunei eutsen maitasuna. Baiña gaur badogu beste argibiderik Etxauztar orren euskalduntasun jatorra ezagutzeko. Eun urtetik gora da Beltran Etxauz-

koaren karta bat, bere anai bati, bera Gotzain izan baiño lenago-
tik egiña, argitaratu zala. Orain ogetamar urte bigarren argitaral-
dia izan eban. Argitaraldiok bape akats eta uts bakoak ez dira.

Karmel aldizkari onen zuzendariak, Aita Julen Urkizak, eka-
rri barri dau, ain zuzen, Beltran de Etxauz-ek, 1584n bere anai
Frantzuari idatziriko gutun orren xerokopia, Beltranek bere es-
kuz idatzirikoaren kopia jatorra. Kopia au aurrean dogula, ea
amaseigarren gizaldiko euskal-puska orren ezaupide garbi ta
zeatzagoa emoten dogun. Eta bide batez, ea Baionako Gotzain
andiaren bizitzako barririk urtenenak emoten deutzaguzan aldiz-
kari onen irakurleari.

Beltran Etxauzko nor dogun?

Etxauzarrak Baigorriko Etxauz izeneko gaztelutik dakarre
izena eta an dabe jatorria. Aspaldiko gizaldietatik ezagunak dira
Naparroa guztian. Anjo zaldun eta andikietakoak dira, antziña-

Etxauz-en gaztelua

ko Naparroan ango erregeen inguruan nabarmendu ziran zaldun eta andikietakoak. Naparroatik Aragoiko aldeetara be zabaldu zan abizena. Eurretariko baten eskuktara dator amalaugarren gizaldian Baigorriko Bizkonde titulua, eta euren dabe Etxauz gaztelua. Eta zelan idatzi izena bera? Etxaoz, Etxauz ala Etxaux? Arritzekoa da zelangotaiu barriak artzen dituen toki-izenetan euskerazko izen batek, frantzesen lumetan. Beltranek 1584ko gutunean argi idatzi dau *Etxauz*. Geroago berak be, kanpotarrentzat beintzat, *Etxaux* idazten dau. Beste batzuk ezin sinistu alean aldatzen dabe: Dechaux, D'Etxauz, De Chauz, Des Chauz. Frantzialdean be, orraitio, Echauz idatzi dabe askok, Jaurgain-ek eta beste oraintsuagoko batzuk. Argi dagoana, gure ustez, zera da; frantzesak euren erara oguzkatuko daben arren, izen onen *Ch* letra ori ez dala frantzesen *Ch*, gure orango *Tx* baiño. Beraz, emen Etxauz idatziko dogu.

Amaseigarren gizaldiaren bigarren aldean, Joana Albret edo Labriten egunetan sortu ziran katolikoan alde nabarmendu zan Antonio Etxauz, Baigorriko Bizkondearen semea da Beltran Etxauzko au, gero Baionako apezpiku izatera elduko dana. Beltranen gaztetako urteak ez ziran izan oso baketsuak. Alan sinistu geinke. Bigarren seme ebanez, aitak eleizgizon izateko eukan bere asmoetan, antza. Erregiñak Biarnotik bialduriko armagizonak Etxauzko gaztelua erre eutseneko estukura ta larririk, bere begiz ikusita beintzat, izan ebanik be ez dakigu. Non ote zan olango egunetan? Eleizgizon izateko gertetan, ikasten? Eta nongo ikastetxean? Nongo Unibertsitatean? Izkuntz askoren jabe egiña ei zan: latin, hebreo, greko, gaskoin, eta Frantziako eta Gaztelako erdera. Non eta zelan ikasita? Katoliko eta hugonoteen arteko eztabaidak argitzeko ikasketa luze eta sakonak egin ei zituen, baiña noz eta non egin zituenik ez jaku esaten. Edozelan be, ikasturteak eta eleizgizonen maillan sartzea astiro eroan zituela dirudi. Beltranen urteetakoa zan Axularrek eroan zituen lez, mailla batetik bestera orduko, tarte luzeak itxita, bear bada, urte areitako bake txarreko giroaren eragiñez.

Enrike erregea, Frantzian laugarrena eta Naparroan eta Biarnon III zana, Anton Borbon eta Joana Albret edo Labrit-en

semea, katolikoan aldera aldatu zanean, Etxauzarentzat be egun obe baketsuagoak datoz. Katolikoan alde ain kementsu jokatatu eban Antonio Etxauzkoa, Beltranen aitak, artu emon obeak izan ditu Erregiña zanaren semearekin, eta esku andia izan ei dau Errege gaztearen katolikotasunera bidean.

Baionako gotzain-aulkia utsik gelditu da 1593n, eta Enrike Erregek Beltran Etxauz aurkeztu dau utsunea betetako. Baiña orretan gelditu da dana. Erromak, antza, ez dau siñiste andirik Frantziako erregearen katolikoan alderako aldakuntzaz. Olan, atzeratu egin da Beltranentzat gotzain makullua artzea, 1598ra arte. Orduan bai, orduan Erromako baietza jatorko erregearen eskabideari. Eta orduan jakiten dogu gure apezpiku gaia arteiño epistolako baiño ez dala, abadetza artu barik dagoela. Ikasketa sakonak egiña ei zan protestante eta katolikoan arteko eztabaidak erabagiteko, eleizearen irakatsien alde lan egiteko, baiña eleizgizon oso egin barik. Orduko aldietan askotan jazo oi zana, baiña orixe ei da egia Etxauztar onen bizitzan be. Urrengo urtean, 1599, Erromara joan eta Klemente VIII garrenaren eskutik artu ei eban gotzaiñen soin-ganeko zuria.

Baionako Apezpiku (1598-1618), eta Tours-eko Artxapezpiku (1618-1641)

Baionan Apezpiku egiñik sartu zanean Erregeren borondatea eta eskua osoan alde bazituen be, ain zuzen, Errege beraren ordezkaria, gobernadorea eban an areriorik andiena, katolikoan aurka amorrurik andiena erakutsi izan eban Gramontarretakoa, Albret erregiñaren esku-makil eta hugonoteen babes emoilte gartsuena izana. Etxauztarra ez eban iñoz begi onez ikusi Baionako gotzain-aulkian. Iñoiz esan ei eban Gotzaiña ez zala berezko eriotzaz ilgo, bere eskuz ilda egingo ebalu mundu onetako aldia.

Beltran Etxauzkoa, alan be, bake opaka sartu zan bere ardurapean ipiñi eben eleiz-barruti atan, eta alegiñak alegin egingo zituen, lenengo ta bein, azken urteetan hugonoteen burrukak itxitako bake txarreko giroa onez onean aldatzen. Jakitez ondo

orniturik etorren, orduan katoliko ta protestanteen artean eztabaidan ziran gaiak sakon ikasita. Bere itz onez eta indarkeririk erabili barik ekarri ei zituen asko okerreko bidea itxi eta katoliko-en artera. Batzuk, euren siñiskera barria ukatu barik, iltekoan euren gorpuak lengo eleizetan, katoliko-en obitegietan lurra artzeko eskubidea nai eben, baiña Gotzainak ez eban orretan amor emongo, eta ezezkoa izan zan, berak eskatuta, Erregeganik lortu eban agindua be. Bai Enrikek eta bai urrengo errege Luis XIII garrenak, aolkulari eta erreñuko erremusinari (limoska batu-banatzaille) nagusi izendatu eben. Eta askotan erabili eben

barruko ta kanpoko bakeak egiteko bitartekotzat, eta erreinuko beste arazo askotan euren ordezeko edo bateko edo besteko erregegai naiz erregingaien ezkontzetan lagun eginda. Alde bateko eta besteko izkuntzen jabe zanez, olango arazoetarako ez eben lagun txarra. Olango arazoetan ibilli bearraz eta Baionako gobernadoreari eutsan bildurraz, bere eleizbarrutitik kanpo, Paris aldetik naiz Baigorri bere erri aldetik ibilli bearra askotan jazo jakon, bear bada larregitan. Baiña egitekorik andiena, arimen artzai izatekoa, alde batera itxi barik. Eleizgizon ikasiak, Teologi eskola onekoak errietan ipinten (alan Axular eta beste batzuk), sermolari sentzun gitxikoak ixiltzen eta Jaunaren itza zabaltzeko egokiak ziranak ekarten (alan jesuita eta frantziskotar batzuk), edo apaiz batzuk eleiz-ikastetxe andietara bialtzen (alan Itxasuko erretor eta gero Saint-Cirango Abata izango zana), lan onuratsua egin eban.

Bere Baionako egunetan sortua da Sara inguruan arako euskal-idazleen antzeko eskola ederra, Axular, Joanes Etxeberri jesuita eta Materrek eta beste batzuk ospetsu egin ebena. Baionako eleizbarrutiko ardurak itxi zituanean be, Axularrek eta Joanes Etxeberri Ziburukoak ez eben aitzu Beltrani zor eutsoen laguntza. Berari eskiñi eutsan 1636n Etxeberrik *Elizara erabilteko liburua*, eta Axularrek, il ondoko opari lez, bere *Gero*, ain ospe andikoa.

Ez dogu aitzu barik itxi bearko Gotzain oni Baionako al-dian jazo jakon jazotetakorik mingarri eta baltzena: 1609an sorgiñen aurkako auzirik ikarragarriena. Aldi atan Europa guztian eabilzen alango sorgin-arazoak. Ez euskaldunen artean bakarrik. Erregek jarrita, sorgiñak ziralakoak epaitzeko gizonak etorri ziran Lapurdira. Ikaragarritzkoa izan zan euren jokabidea. Nor e-tzan an errudun? Sorgintzat salatuak baiño errudunago ziran salatzailleak eurak eta errudunen epailleak. Eundaka kristiñau, gizon eta emakume, eriotzara bialtzea, eta euren artean abade batzuk be bai, gure egunotan ezin siñistuko egiten jaku. Eta ori-xe egin eben, itsu-itsuan, zoro-zororik eta arrapataka, erregeak Lapurdira bialduriko epaille areik, *Lancre* izeneko bat (euskaldun-nen semea berau) auzitegi aren buru zala. Beltran Etxauzkok

erregegana jo eta goitik lortu zan epaikari zoro arcik kendu eta etxera bialtzea. Sorgin-triskantz ari emon jakon azkenaren gomutagarri, Donibane Lohitzun eta Ziburu bitartean, fraide barkartien etxe bat eragin eban. Gotzainak, Andre Mari Bakearen Erregeñaren izenekoa.

Ogei bat urtez iraun eban Beltran Etxauzkok Baionako gotzaintzan: 1618n Tours-ko, Azkuek bere Iztegi andia argitaratu eban uriko, Artxapezpiku izateko autatu eben. Alan be, Baionako eleizaren ardurea berak eroan ei eban 1621ra arte. Andik aurrera, Frantzia Goienerko eleizbarrutian jarraituko dau, Eleizearen serbitzari eta Erregearen aurrean lengo kargu berberak eukazala: aolkulari eta «erremusinari nagusi».

Erregeak eta Aita Santuak Kardenalaren maillara jasoteko euki eben Tours-era joan barritan. Baiña orduan bazan Erregea baiña agintari andiagoa zana, danean agintzeko azpi-jokoetan zurra zana. Mesede andi bat zor eutsan Etxauzterrari, ain zuzen errege-etxean agintzen asibarri zala. Andik kanpora jaurtia izateko artiskutik atera eban. Mesede egiñari esker txarraz erantzun eutsan oraingoan. Azpitik lan eginda, beste adiskide batentzat lortu eban Kardenalen jantzi gorria, Beltrantentzat egoana.

Tours-en il zanean, il-arri ederra eregi jakon, 1641n, ango artxapezpiku izanari: Emen datza Bertrand Etxauzeko, onegiñez gizon argia, jakituriz omen andikoa, jatorriz andikien odolekoa, Enrike zanaren eta Luis XIII errege dogunaren izendapenez limosna batu-banatzaille izana. Urtez eta Jainkoaren graziaz beterik larogeta bost urte zituela il da 1641 garreneko maiatzaren 21n.

Lassalle (Ikhertzailea izen ordez) euskal-idazleak 1935n *Gure Herrian* gotzain au «euskaldun apezpikurik goretsiena» dala esan cuskun. Alan da, izan be. Eta alakotzat geldituko da Axularrek bere *Gero* Liburuaren atarian eskiñi eutsazan goragarrizko itzak an dirauen artean eta euskaldunak irakurriko dabezan bitartean. An ikusiko ditu euskaldun irakurleak Axularrek ezagutu zituen Etxauztarren omenezko eta goramenezko itzik bero eta

ederrenak. Eta ez ditu idatzi, euren ederra irabaztearren. Il ondoko berba zintzo ta beroak dira. An ikusten dogu Axularrek berak bere jaun maitea il baiño len ikustera ez joanaren atseka-bea, gerotik gerora ibilli zalako, bere liburuko irakatsien aurka. An ikusten dogu Beltranen euskalduntasuna, euskalzaletasuna, eta euskaldunai beti erakutsi eutsen maitasuna eta egiten eutsen txera ona. «Joan zatzaizkit lurretik baina ez gogotik, eta ez bi-hotzetik», diñotso, bizirik aurrean baleu lez. Eta berari eskintzen deutso bere liburua, aita il ondoko umezurtza. Bera egiten dau euskaldunen buruzagi, eta euskeraz ezer idatziko bada, berari zor jakola diñotso, eta orregatik berari eski eta aurkestu bear jakola. Lassallek egian esan eban: Beltran Etxauz euskaldun apez-pikuetarik goretsiena da benetan.

Beltran Etxauzkoaren euskerazko gutuna

Gaurko gotzaiñak artzai-kartak, pastoralak idatzi eta zabalduz erantzuten deutsoe geien batez eleiztarrak kristiñau-bizitzan eskolatzeko, itzaren ogiaz euren menpekoak janaritzeko egin-bearrari. Orduan ez egoan qitura ori gaurko eran ezarrita. Alan, ez daukagu Baionako gotzaiñaren artzai-kartarik. Ez dakigu iñoz libururik edo itzaldirik argitaratu ebanik be, ez euskerazkorik ez erderazkorik. Alan be, Etxauztar onen karta mordoa eldu jaku, batzuk joan dan gizaldian, edesti-lanak ugaritu ziranean argitaratuta; beste batzuk artxiboetan gordeta jarraitzen dabela. Bere bizian geiago be idatzi zituela oso siñisgarri da. Euskeraz idatzirikoa, gotzain izan baiño lenagokoa, 27 urte zituela egiña, bat bakarra ezagutzen dogu eta Frantzua bere anaiari Oloroetik 1584n bialdua, eta Pariseko Bibliothèque Nationale dalakoan gordeta dagoana, Gaskoña eta Limusin-eko paperen artean.

Irureun urte geroago, 1884n, Vinson izkuntzalari eta bibliografoak emon eban argitara *Revue de Linguistique* aldizkarian, urte orretako III garren zenbakian. Vinson-ek autortu ebanez, ez zan bera izan lenengo aurkitzaillea. Beste bat izan ei zan: Comunnay jauna, Biblioteka atako aztertzaile zorrotza. Baionako *Hiriari* eta *Ducéré* Jaunari bialdu ei eutsen aurkitutakoaren barri, eta eurentzat kopia bat agindu be bai. Baiña Comunnay jaun ori

ene anie ... hunequila hinc garson ...
 domus data barez ...
 gena bat det ...
 ber ajtaren sta amaxenoz ...
 hoxbi yal gij geroz ...
 can paquicia higa tu ...
 gal digim ...
 nahiduda ne ...
 oroc uidi die ...
 Citus ...
 eche co ...
 huren ...
 can da ...
 Citus ...
 nara holan ...
 breun ...

E neoscu suc ...
 yapi ...
 apud ...

Care anaya ...
 en da ...
 obedi ...

Belinda
 E. Sauer

eta bere kopia ez non ez an galdu zirala-ta Vinson-ek berak aurkitu ei eban gero, Biblioteka a arakatzen ebillen baten. Eta esan dan aldizkarian ezagutzera emon.

Vinson-ek amaseigarren gizaldian, Etxepareren bertsoak eta Leizarragaren Testamentu Berria-ren ondoren, gizaldi atako euskal-testo bakartzak, balio andia emon eutsan Etxauztarraten gutunari. Gutun au aitatu askok egin izan dabe arrezkero, baiña guk dakigula, bigarrenez Irigaraik argitaratu eban gure egunetan, *Egan* aldizkarian, 3-4 garren zenbakian. Gaur zori ohea dakagu. Karmel aldizkari onen zuzendariak, len Frantzian, Beljikan, Holandan, Austrian eta Gaztela aldean ainbat artxibo arakatu eta orain Euskalerrikoetan diarduanak, azkenengoz Paristik egin dauan osteratik, Etxauztarraren gaztetako kartearen xerokopia be ekarri dau eta gure aldizkari onen orrietan ezaguerazoteko ardurea emon deusku.

Karta onek, daukan mamiaren aldetik, ez dau balio andirik. Uskeria baiña ez da. Baiña orain laureun urteko euskeraren lekuko izanaz gaiñera, gauza bat bai ots egiten deusku, lapurditar baten esango leukenez, *ozenki eta goraki*: Axularrek ez dauala agoberokeririk eta ez dan gauzarik esan, Etxauz-en euskalduntasuna ain gora aipatu dauanean. Etxauztarren artean euskerea zala nagusi, arein etxeoak euskerea ez ebela baztertzen ez ezesten. Euskalerritik kanpora eta erdal giroan bizi arren nonai Baigorriko euskalgioa bizi ebela.

Gutunaren euskera

Orain arteko kopiak ez deuskue gutun ori oso zeatz emon. Ez Vinson-ek, ez gure Irigari jaunak. Vinson-ek aldaki bitan emon euskun: bata, Etxauzek eskuz idatzian dagoen lez puntu ta komarik barik, eta bestea, orain eun urte geienik erabilli oi zan ortografia barrian, puntu eta komak bere eritxira ipiñita. Lenengo aldakian, Etxauz beraren ortografiakoan, ia ez dau utsik egin; naikoa zeatz emon deusku. Bigarreanean, ortografia barrikoan, puntuak ez ditu ain ondo jarri, eta ortik bere oker-ulertu batzuk, frantzesera itzuli dauanean. Vinsone-ek uts egin dauan

lekuan puntuak obeto dagoz Irigarai jaunaren kopian.

Emen zelan argitaratu? Fotokopia ondoan doan ezkerro, eta gure inprentaetan C zedilladuna sartzeko gaizki ibiltzen diran ezkerro, gaurko ortografiara aldattzen saiatuko gara, eta puntu eta komak Vinson-ek baiño obeto bear diran lekuan jarrita. Ona emen orain Beltran de Echauz gaztearen gutuna (karta):

Ene anaie iauna: hunekila hirugarrena dizeki ezkribatu darauzudala. Batez ere arreposturik eztizit ukhen, zoñiaz pena baitut zure berri hunen yakin gabiaz, bayeta halaber aytaren eta amarenez. Heven ahal bezala nuzu hortik yalgiz geroz. Zamariak pentsaraziten dirauztazu nitien arropa guziak higatu baititut eta enizi pagatu nahi. Kontxit galdegin dirakozut eta erran diraudazu *kontxit de gaskon* nahi dudanez, hura emanen daraudala. Berze zerbizariak orok utzi dizie eta batre eztizi pagatu nahi uken. Segurutzen zitut ezi gizon terrible bat dela. Guthun haur daramena etxeko zerbizari bat duzu. Othoi egiten darauzut zure berri hunen eta ayta amenez ezkribatziak, zoin baita gauza desiratzten dudana. Lehiaz, eztaurazut ezkribatzen luzazago. Fin egiten dizit presenteko hunezaz Yienkuari otoy egiten darakodala zaduzen [zadukan?] osorik eta alegerarik berere grazia sainduyan eta ni ere halaver zurian. Adio. De S. Piarre de Oloron nobenbreren 8 garrenian, hurtez 1584.

Ene eskusak, othoy,
aytari eta amari ygor
itzazu, plazer baduzu,
ahalik eta hobekiena.

Zure anaye leala eta hun desiratzten dudana eta zerbitzu egitera obedien datena ni nukezu:

Beltran de
Echauz

A Monsiur, mon frere
François de Echauz homme
de chambre de monseigneur
dacqx a bourdeaulx

Gaurko ortografiara apur bat egokituz, eta puntu ta komak ipiñita, ona guk egiten dogun irakurkera. Gaur arte egin danik argi eta zeatzena. Etxauz-ek darabillan ortografia ez da itz guztietan bardiña. Itz bat baiño geiago era bitara idatzi dau. *Uken* aditzagaz zalantzak izan ditu. Ipar aldean askotan ukhan edo ukhen idatzi izan dute. Etxauzek, lenengoan, ezbaian egon dala dirudi, baiña azken baten, bigarrena lez idatzi nai izan dau: *uken*. Ez daki *Z* eta *Tz* bereizten: beti Zeta (gure artean Aramaioko Barrutiak lez). Itz bat edo bestetan ermen gaurkotu egin dogu, *utzi*, eta *eskribatzi*az, *seguratz*en, *desinatzen* idatziz.

I eta E letren aurrean G gaurko ortografiaz darabil, eta ez orduko eta geroko idazleen eran: *gizon*, *yalgi*, *egiten*, *alegerarik*.

Gure irakurkeran zuzenketa bat egin nai deusagu aditz forma baten. *Zatueen* eta *Zatuen* emon deuskuez Vinson-ek eta Irigarai, gure *zaituen-en* antzekotzat artuta, antza. Argi irakurten dana *Zaduzen* izango leiteke; baiña Guthuna idatzi dauanaren luma-utsen bat izan daitekela-ta, *Zadukan* dala edo izan bear leukelakoan gagoz. Argi dago zer eskatzen deusan Jainkoari bere anaia osorik euki, gorde dagiala. Or *Eduki*, *euki* aditzaren forma sintetiko edo trinkoa daukagu, guk *zauzka* edo *zaukaz* esango geunkena, -n atzizkiagaz subjuntibo eginda: *zauzkan*, *zaukazan-en parekoa*. Eta bestaldean, *Zadukan* da (euki zagizan), forma sintetiko orren era bat, Intxauspe kalonjeak bere *Le Verbe Basque*, liburu andian dakarrenez *il te tient*, eta jakiña, subjuntiboan, *zadukan*, *q'il te tienne*.

Egia da orain *zauzka* (*zaduzka*) eta *zauzkan*, *zaukazan*, zeta bikoak, erabiliagoak dirala. Baiña ba dira Zeta bateko formak: *Zaite*, *zaitte*, *zaittean*, *atoz*, zeta bikoan ondoan, *zaittez*, *zaittezen*, *zatoz*, *zatozen*. Orra zergaitik uste dogun or *eduki*, *eukiren* forma sintetiko bat dogula, eta, beraz, *zadukan* izan behar leukela. Bear bada, bai, izan daiteke *Zaduken* be, eta ortik sortu Etxauz-en lumearen okerra, *C Ka* naiz Zeta idazteko oitura eukan ezkeru.

Vinson-ek emon eban argibidea ez dau aitzu bearko oraingo irakurleak, batez be, Ipar aldekoa ez danak: begirunezko al-

kar-izketa formak darabiltzala Etxauz-ek aditz-laguntzaillean: nuzu, duzu, *da* eta *naiz* esateko; *etzizit*, *ez dut* esateko, *etzizi* (ez duzu) *eznizi* (ez nau), *dirautazu*, *dit*, *deraut*, esateko; olako formaz bete dago gutun au. Bizkaian asko erabilten dira, adinako lagunaren artean, batez be emakumeen artean, baiña emengoak eta angoak ez dira oso bardiñak. Beste berba batzuen argibideak batez be, Bizkaikoentzat:

Hunekila, onegaz; *batez ere*, baten be (ez dot artu erantzunik); berri hunak, barri onak (Ipar aldean askotan Hatxegaz idatzi dabena, ez beti); Yakin bagiaz, jakin bageaz, jakin ezaz; heven, emen; yalgi, urten; pentsarazi, pentsarazo (gaurko TS, X idatzi eben luzaro); nitien, nituan, neukazan: higatu, maiztu, gastau (soiñekoa); galdegin, eskatu; kontxit, frantzesen congé, morroi bat etxera bialdu, yarein istea; nahi dudanez, nai dodanentz, ea gura dodan; ezi, ze, ezen, eze; lehiaz, prisaz, arin ibilteaz, asti bari nabillalako; luzazago, luzeago; halaber, era berean, bardin; igorri, bialdua; halik eta hobekiena, alik eta ondoen; *plazer badozu*, atsegin badozu, ondo baderitxazu. Zoiñez (zeiñez) pena baitut, orregaitik nago minduta; *zoin baita gauza desinatzen dudana*, orixe da opa dodana. Esaldi biok dira Vinson jaunak oso txarto puntukatu eta oker ulertu zituenak.

Kontxit de gascon (gascondarraron morroia yarein iste, etxera bialtze ori) ez dakigu zer dan garbi; gaskondarren batek argituko al deusku; *Zamana* be emen ez da zaldia edo mandoa edo olangorik, Vinson-ek olan ulertu ba eban be. Norbait da, gizona da, eta ez, orraitio, pagatzaille ona.

Onenbestez, eta gutunaren kopia emen argitaratuta, euskalzaleen eta euskalarien eskuetan gelditzen da, orain artean baiño argiago, 1584ko euskal puska au, orain laureun urteko Napparroako euskeraren eta Baigorriko Bizkondeen euskalduntasunaren lekuko.

L. Akesolo